

мної педагогічної освіти, організації поєднання трудового й духовного життя як єдності, врахування залежності духовного життя від фізичних сил людини, формування духовного світу людини в тісному зв'язку як з її розумовим і фізичним, так і з моральним та естетичним розвитком, врахування закономірностей духовного життя, які залежать від вікових особливостей.

Зміст післядипломної педагогічної освіти має бути розширений, включати знання, вміння, необхідні педагогу для створення духовної спільності з дитиною, актуалізації власного духовного потенціалу. Спадщина В.О. Сухомлинського розкриває необхідні умови відповідної перебудови післядипломного освітнього процесу. Упровадження ідей В.О. Сухомлинського в процес розвитку духовного потенціалу вчителя в КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР засвідчило їх актуальність, підвищило результативність післядипломної освіти вчителів.

Перспективи подальших розробок означеної проблеми лежать у площині визначення конкретних методів, прийомів розвитку духовного потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті впровадження ідей В.О. Сухомлинського.

Література

1. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В.О. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1984. – 254 с.
2. Сухомлинский В.О. Проблемы виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинский // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – С. 62–206.
3. Сухомлинский В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинский // Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості : вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – С. 209–400.
4. Сухомлинский В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1988. – 284 с.

ЦАРЕНКО О.П.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОГО ПРОЕКТУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

Формування мотивації – всієї сукупності мотивів, що спонукають до досягнення поставленої мети, інколи відбувається стихійно, не виступаючи предметом спеціальної діяльності. Зазвичай мотиваційна сторона навчання курсантів найменш досліджена у практиці підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ. Одним із основних завдань викладача вищої військової школи є стимулювання курсантів до вияву пізнавальних інтересів, пізнавальної ініціативи та творчої пізнавальної самодіяльності, що є основою пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників і результатом формування в них позитивної мотивації, до інноваційних педагогічних процесів, зокрема, до застосування навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці. Така мотивація має ґрунтуватися на взаємозв'язку змісту матеріалу з гуманітарних дисциплін та інноваційних форм навчання курсантів із застосуванням ігрових проектів.

Аналіз наукових джерел із вивчення мотивації курсантів у процесі фахової підготовки дає змогу відзначити зацікавленість учених і педагогів-практиків проблемою мотивування суб'єктів освітнього процесу до активної навчально-пізнавальної діяльності. Зокрема, Н. Генералова характеризувала стимули, що

впливають на мотивацію навчання [2]; проблемам мотивації були присвячені дисертаційні дослідження різних авторів, які розглядали психологічні умови професійної мотивації слухачів ВВНЗ (Л. Дунець) [3]; формування мотивації навчальної діяльності в курсантів (В. Клачко) [6] та інші.

Потребує дослідження мотивація курсантів до активного включення в нову діяльність у формі навчально-ігрового проектування в процесі гуманітарної підготовки. Адже курсантів необхідно навчити проектувати та моделювати операційну сторону навчання, сформувані в них вагомні мотиви до застосування таких педагогічних інновацій, як навчальні ігри, метод проектів, проектування, моделювання навчально-ігрової або професійно-ігрової ситуації.

Мета статті – розкрити сутність мотивації курсантів до застосування навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці.

Будь-яка діяльність буде більш ефективною й результативною за умови наявності сильних і яскравих мотивів, які спонукатимуть до дії. Зазвичай у кожної людини складається своя система мотивів, які можуть бути “стійкими й тимчасовими, генералізованими та ситуативними, соціально й особистісно визначеними” [5, с. 528].

Тлумачення мотиваційних процесів у наукових доробках різних авторів дає змогу зазначити, що в літературних джерелах мотивація розглядається як наукове поняття, за яким не можна безпосередньо спостерігати. Мотивацію можна визначати як внутрішній стан, що спонукає до активності чи руху (з англ. motivation – рушійна сила) та скеровує поведінку в напрямі досягнення цілей. З цього приводу слушною є думка В. Роменця, що мотивація є рушійною силою вчинкової активності [7, с. 37].

Мотивацію курсантів до креативно-продуктивної самостійної діяльності у вигляді навчально-ігрового проектування ми розуміємо як систему детермінант, стимулів, мотивів, що спонукає майбутнього офіцера до творчого інноваційного підходу в гуманітарній підготовці, адже пізнавальна активність у період навчання у ВВНЗ є основою підготовки до продуктивної професійної діяльності в майбутньому, тому вмотивована навчальна діяльність є важливою умовою формування майбутньої професійної діяльності.

Доведено, що майже 25% успіхів у навчанні залежить від мотивації навчальної діяльності. Позитивне ставлення до навчально-пізнавального процесу у ВВНЗ, на нашу думку, пов’язане з активним прагненням курсантів оволодіти необхідними знаннями, вміннями й навичками, зокрема, накопиченням практичного досвіду інноваційної діяльності, що дасть змогу майбутнім офіцерам-прикордонникам використовувати ці здобутки у своїй службово-професійній діяльності.

Інноваційна діяльність педагога й курсантів у навчальному процесі ВВНЗ відображає сукупність нових форм організації роботи суб’єктів освітнього процесу, що може бути мотивувальним фактором. Співвідношення різних мотивів оволодіти новим видом діяльності, а в нашому випадку – застосовувати навчально-ігрове проектування в гуманітарній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників, зумовлює вибір конкретних форм і методів навчання, створення оптимальних педагогічних умов для оволодіння курсантами зазначеними вміннями.

Під мотивом курсантів здійснювати навчально-ігрове проектування ми розуміємо усвідомлену потребу майбутнього офіцера-прикордонника здійснювати цей вид інноваційної діяльності у вивченні гуманітарних дисциплін як шлях до вдосконалення своєї службово-професійної підготовки. Ці мотиви породжуються са-

мою навчальною діяльністю, тому завдання викладача в процесі вивчення гуманітарних дисциплін – створити таке навчальне середовище, в якому в курсантів формуватимуться навчально-пізнавальні інтереси, позитивні емоції від успішної інтелектуальної активності, прагнення до самостійної творчої діяльності.

Тому в ході створення такої педагогічної умови, як позитивна мотивація курсантів до інноваційної діяльності, реалізується мотиваційний компонент моделі застосування навчально-ігрового проектування у процесі гуманітарної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Показником сформованості мотиваційного компонента є пізнавально-дієвий інтерес, який складається з двох рівнів: інтересу до нових форм навчальної взаємодії у вигляді дидактичних ігор (суто пізнавальний, або споглядальний інтерес) та інтересу до певної діяльності, коли курсанти мають змогу перейти на позицію активного суб'єкта власної навчальної діяльності в проектуванні певних навчально-ігрових, професійних ситуацій.

Отже, пізнавально-дієвий інтерес курсанта-прикордонника до використання навчально-ігрового проектування у процесі гуманітарної підготовки – це група мотивів, які пов'язані зі змістом навчального матеріалу, процесом учіння (власне навчальною діяльністю, яка спрямована на саморозвиток курсанта “через опанування способами предметних і пізнавальних дій, узагальнених за формою теоретичних знань” [1, с. 108]) і мотиви, орієнтовані на опанування способом певної діяльності – навчально-ігровим проектуванням.

Характеризуючи мотиваційну сферу особистості майбутнього офіцера-прикордонника, можна розподілити мотиви на зовнішні та внутрішні.

До групи зовнішніх мотивів ми відносимо розуміння курсантами важливості вмінь здійснювати інноваційну проєктивну діяльність, бажання навчитися застосовувати навчально-ігрове проектування з метою використовувати його в майбутній професійній діяльності, з почуття обов'язку та відповідальності перед викладачами й одногрупниками як прагнення до вияву своєї індивідуальності, лідерства, творчості, нестандартного мислення тощо.

До внутрішніх мотивів ми відносимо:

– пізнавальний інтерес першого рівня, який виявляється в зацікавленні інноваційними шляхами навчально-пізнавальної діяльності у вивченні гуманітарних дисциплін;

– “пізнавально-дієвий інтерес” [1, с. 131] – інтерес вищого рівня, який виникає за умови активної навчально-пізнавальної діяльності курсантів в умовах організованих викладачем навчально-ігрових ситуацій;

– “причинно-пізнавальний” інтерес [1, с. 132], який виявляється тоді, коли курсанти починають самостійно проектувати навчально-ігрові моделі та ситуації, щоб з'ясувати основні причини, що лежать в основі феноменів вивчення гуманітарних дисциплін або моделей професійної діяльності. Відтак, майбутні офіцери-прикордонники стають суб'єктами пошуку механізмів, що спричинюють певне навчальне, професійне чи соціальне явище. Вияв такого інтересу вимагає від курсанта достатньо розвинених загальних здібностей і сформованих на їх основі вмінь інтелектуальної активності.

Учені пропонують називати цей найвищий рівень розвитку пізнавального інтересу причинно-творчим, перетворювальним, підкреслюючи цим його розвивальний характер [1, с. 132]. Ми передбачаємо, що курсант, який досяг у своєму роз-

витку такого рівня пізнавального інтересу до застосування навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці, має системні знання з психолого-педагогічних дисциплін; здатний до гіпотетично-дедуктивного мислення; прагне не лише до розв'язування готових ситуаційних завдань, а й до постановки нових проблем і визначення шляхів їх вирішення у формі проекту навчально-ігрової взаємодії; може побачити щось неординарне й цікаве в будь-якому, навіть пересічному явищі, оскільки в нього формується вміння розпізнавати глибинні й широкі зв'язки, певні закономірні ознаки, що є дуже цінною властивістю в професії офіцера-прикордонника. Такі особливості забезпечують здатність курсантів творчо мислити та діяти не тільки в межах навчально-пізнавальної діяльності, а й у майбутньому при виконанні професійно-службових функцій.

Процеси мотивації виконують функцію спонукання курсантів до діяльності. Ми припустили, якщо в процесі гуманітарної підготовки курсантів створити такі педагогічні умови, за яких майбутні офіцери-прикордонники розкриють для себе об'єктивну значущість навчально-ігрового проектування, то відбудеться її трансформація в суб'єктивну, що спричинить формування готовності курсанта до навчання методам цього інноваційного процесу з метою їх використання в майбутній професійній діяльності. Таке наше бачення мотивації курсантів оволодіння методикою навчально-ігрового проектування для її використання в майбутній професійній діяльності збігається з думкою В. Якуніна, який вважає, що професійна спрямованість як узагальнена форма ставлення до професії складається із часткових, локальних оцінок суб'єктом особистої значущості різних аспектів професійної діяльності, її змісту й умов здійснення. Ставлення до навчання як до засобу досягнення цілей навчання утворює інший рівень мотиваційно-цільової основи професійної підготовки – навчальну мотивацію [8]. Рівень мотивації, за якого діяльність виконується найбільш успішно, називають оптимумом мотивації [4, с. 206].

Діяльність завжди полімотивована, тому з метою аналізу ефективності реалізації такої педагогічної умови, як мотивація курсантів до навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці, ми визначили такі характеристики рівнів сформованості мотивації, майбутніх офіцерів-прикордонників:

1. Високий рівень мотивації курсантів характеризується:

– виявом стійкого “причинно-пізнавального” інтересу до застосування інновацій у формі навчально-ігрового проектування у вивченні гуманітарних дисциплін, який ґрунтується на усвідомленні курсантами важливості застосування навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці, оскільки за таких умов можна здійснити моделювання практичної майбутньої професійної діяльності;

– проявом пізнавальної ініціативи, яка зумовлюється прагненням засвоїти всі нюанси й особливості організації та проведення навчальних ігор з метою активної участі в навчально-ігровому проектуванні; пошуку й пояснення механізмів, що спричинюють певне психологічне, педагогічне, соціальне явище; бажанням перевірити свої знання, організаційні здібності, сутність вивченого матеріалу в дієвій практиці; навчитися проектувати та проводити навчальні ігри самостійно;

– демонстрацією інтелектуальної активності, творчої самодіяльності, нестандартного мислення в створенні власних навчально-ігрових проектів, які можна буде використовувати і на заняттях з гуманітарних дисциплін, і в майбутній професійній діяльності.

2. Достатній рівень має такі ознаки:

– вияв “пізнавально-дієвого інтересу” і зацікавленості в проведенні нетрадиційних занять у формі навчальних ігор, що формує позитивне ставлення до інноваційних форм навчання й активізує навчально-пізнавальну діяльність курсантів в умовах організованих викладачем навчально-ігрових ситуацій для кращого засвоєння матеріалу;

– пізнавальна ініціатива, яка часто ґрунтується на почуттях обов’язку й відповідальності перед викладачами та одногрупниками, виявляється здебільшого в пошуках навчально-ігрових проектів, які можуть успішно використовуватися в підготовці військовослужбовців;

– результатами пізнавальної самодіяльності є підбір цікавих навчальних ігор з відомих навчально-ігрових проектів, які пропонувалися курсантам у вивченні гуманітарних дисциплін, для створення власного навчально-ігрового проекту, що сприяло виявленню індивідуальності майбутніх офіцерів-прикордонників.

3. Задовільний рівень мотивації до навчально-ігрового проектування ми визначали за такими ознаками:

– пізнавальний інтерес, що здебільшого мав спостережний характер, можна було зафіксувати як вияв ситуативної зацікавленості у проведенні нестандартного заняття у формі навчальної гри;

– пізнавальна ініціатива в таких курсантів виявлялася епізодично й здебільшого за умови її вищого оцінювання;

– пізнавальна діяльність часто мала виконавський характер, але з низькою результативністю: підбрані ігрові вправи не відзначалися новизною, системністю, об’єднувальним змістом та оригінальністю.

4. Низький рівень мотивації курсантів до навчально-ігрового проектування мав такі характеристики:

– навчальні ігри не викликали в майбутніх офіцерів-прикордонників пізнавального інтересу, і курсанти розглядали їх як марнування часу;

– пізнавальна ініціатива зумовлюється тільки бажанням отримати задовільну оцінку з дисципліни;

– пізнавальна самодіяльність відсутня, оскільки курсант завжди намагається зайняти позицію спостерігача.

Ми вважаємо, що з метою мотивації курсантів до навчально-ігрового проектування доцільно використовувати весь комплекс методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, а саме: інноваційні форми навчання, зокрема, навчальні ігри та їх проектування; ситуації емоційно-моральних переживань, пізнавальної новизни; аналіз проблемних ситуацій; пізнавальні й дидактичні ігри; навчальні дискусії, тренінги; ситуації успіху; проблемно-пошукові, дедуктивні та індуктивні методи, завдання для самостійної роботи; методи контролю і самоконтролю тощо. Адже кожний із методів організації навчально-пізнавальної діяльності одночасно має не лише інформативно-навчальний, але й стимулювальний і мотивувальний вплив. Для цього ми проводили на заняттях з гуманітарних дисциплін (педагогіки, психології, соціології) окремі ігрові вправи, тематичні дидактичні та рольові ігри, використовували комплекси ігрових вправ, які об’єднувалися в цілісний навчально-ігровий проект та були певним чином пов’язані з професійною діяльністю майбутніх офіцерів-прикордонників. Ми припускали, що саме в умовах змодельованої ігрової взаємодії створюється позитивна емоційна атмосфера співробітництва, безпеки та довір’я, що зумовлює результативність гуманітарної підготовки майбутніх офіцерів, формуван-

ня в них бажання включатися в навчально-ігрове проектування та застосовувати на практиці в змодельованих ігрових ситуаціях набуті теоретичні знання.

З метою формування пізнавального інтересу як показника позитивної мотивації курсантів ми проводили в експериментальних групах спеціальні ігрові тренінги: мотиваційні, соціально-психологічні, психологічні, ділового (професійного) спілкування, дидактичні ігри та окремі навчальні вправи, які пропонують О. Євтіхов, Є. Леванова, Г. Марасанов, Ю. Суховершина, Є. Сидоренко, В. Федорчук, П. Щербань та ін. На практичних заняттях з педагогіки та психології в експериментальних групах ми систематично використовували ігрові вправи на розвиток психічних процесів (пам'яті, спостережливості, мислення, концентрації уваги, емпатії, можливості відчувати настрій і стан тих, з ким виникає необхідність взаємодіяти); формування навичок встановлення ділових контактів і міжособистісної взаємодії; розвиток навичок невербального й ефективного професійного спілкування, аргументації, співробітництва, активного слухання, визначення особистісних бар'єрів спілкування та їх уникнення; розвиток навичок ввічливих форм прохання і відмови, комунікативні ігри, вправи; розвиток навичок переконувального впливу, зняття агресії тощо.

Ми передбачали, що участь курсантів у навчальних іграх, які відповідають тематиці певної гуманітарної дисципліни, спонукатиме майбутніх офіцерів до пізнавальної активності – вияву пізнавального інтересу, ініціативи, творчості, щоб підвищити рівень гуманітарної підготовки й надалі самостійно здійснювати навчально-ігрове проектування на заняттях і в майбутній службовій діяльності.

Висновки. Створення спеціальних педагогічних умов для формування позитивної мотивації курсантів до пізнавальної активності в інноваційній діяльності у формі навчально-ігрового проектування в процесі гуманітарної підготовки дасть змогу реалізувати мотиваційний компонент самодостатнього особистісного і професійного розвитку майбутніх офіцерів-прикордонників за допомогою формування в них пізнавального інтересу, пізнавальної ініціативи та творчої самодіяльності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо в розробці спеціальних методик і їх наукового обґрунтування, зокрема, для мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування навчально-ігрового проектування на практиці.

Література

1. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О.І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Генералова Н.М. Про стимули, що впливають на мотивацію навчання / Н.М. Генералова // Збірник наукових праць. – Хмельницький : Вид-во ПВУ, 2002. – № 20. – Ч. II. – С. 97–100.
3. Дунець Л.М. Психологічні умови формування професійної мотивації слухачів вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02 / Л.М. Дунець; Національна академія Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2000. – 214 с.
4. Дьяченко М.И. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн. : Харвест, 2004. – 576 с.
5. Енциклопедія освіти / акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Клачко В.М. Формування мотивації учбової діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / В.М. Клачко. – Хмельницький, 1999. – 169 с.
7. Роменець В. Вчинкова організація канонічної психології / В. Роменець // Психологія і суспільство. – 2000. – № 2. – С. 25–56.
8. Якунин В.А. Педагогическая психология : учеб. пособ. / В.А. Якунин. – СПб. : Изд-во В.А. Михайлова : Полиус, 1998. – 639 с.